

Datívban élni

Jönni és menni

Minden mozog. Minden mozgásban van. Mindenhol jövés-menés. A mindenfelől és mindenfelé a jövés-menés nagy zűrzavara. Akik mennek, még el akarnak érní valamit. A megérkezők maguk mögött hagyták az utat, és el akarják mondani, amit útközben átéltek. Akik menni akarnak, nem igazán figyelnek rájuk. Indulásban vannak. Üdvözlések és búcsúköszöntések. Az emberek megszólítják egymást és elbeszélnek egymás mellett. Az irányok ellenkezők. Némelyek el akarnak menni, a többiek maradni akarnak, legalább is egy ideig. Némelyeket a jövőndő, másokat a múlt foglalkoztat. Érthető, hogy nem értik meg egymást.

A jövés egy messzebről történő idejövétel, talán csak futólagos látogatás, de lehet a maradás, a letelepedés végett is. A menés egy el- és tovahaladás. Az elindulás feltételezi, hogy az adott helyről el lehet mozdulni, le lehet válni. Szabadnak kell lennem, el kell tudnom szabadulni ahhoz, hogy el és tova tudjak menni. A menés innen vagy onnan indul ki, eltávolodik kiindulópontjától, és eltűnik. Ami jön, az a messzeségből közelít és egyszer csak itt van.

Minden jön és megy, szétmegy: emberek, dolgok, események, vélemények, fájdalmak, örömeök. Így a maradás is csak átmeneti. A múlhatatlanról, örökkévalóról alkotott nézetek jönnek és mennek. A múlhatatlan csak egy csökönyös illúzió lenne magunkfajta halandók részéről?

Jön és megy

Lassan vagy gyorsan, feltűnően vagy észrevétlenül minden mozog. Hogy jön vagy megy, az állásponttól függ. Ami szintén vándorol. Magam is mozgok; jövök valahonnan, és megyek valahová. Felkerekedek, de nem tudom tartani az irányt, ahová indultam. Egy akadály zárja el utamat. El kell távolítanom vagy kerülőutat kell tennem. A kerülőutat megint keresztezi valami. Így egyre jobban eltérülök. Megyek, utazok, kikerülök akadályokat vagy

keresztülmegyek rajtuk. Ennek során egy s más történik velem. Meg akarok szabadulni tőle, el akarom mondani, amint megérkezem. Sok minden nem volt fontos. Ennek ellenére egy s más megmaradt az emlékezetemben.

Utazok és tapasztalok. Keresztülmegyek valamin, közbjáték, egy eset, baleset, egy esemény. Átmegek valamin. Eközben megesik velem valami. Megyek az utamon. Utamat egy másik jármű keresztezi. El kell kanyarodnom, ki kell térnem, különben összeütközünk. Kontrollálom a helyzetet. Ám aztán történik valami, ami eltérít, felborít, rögtön vagy fokozatosan, de ellenállhatatlanul. Egy ilyen helyzetből nem jövök ki változatlanul. Megyek, megbotlok, megkapaszkodom, vagy elesek és megint felállok. Nem történt semmi! Néha azonban mégis. Eltart egy ideig, míg újra folytatódik, gyakran egy másik irányba. Gyakran egy kis ijedelemmel túljutunk rajta. Semmi több. Néha mélyen érint, és különlegesen nem történt semmi.

A tevékenységgel és tétlenséggel egy hullámzó állapot jár együtt, ami ellenáll az irányításnak. A régi filozófusok azáltal remélték irányíthatóvá tenni, hogy folyvást rábeszélést kaptak. A helyes beállítódással a szerencse és a szerencsétlenség jobban elviselhető, de nem törölhető el. Hogy vagy? Jól vagyok? Ez sok mindennek összefoglalása, udvarias tartózkodás, fizikai állapot, hangulat, elvárás, emlékezés, jelenlegi tevékenység és adottságok, amelyekbe kerültem. Elmegyek, utánam jönnek az emlékeim. Közben ami van: a nekem, az én, aki az eltökéltség ellenére ki van téve a történésnek, és akivel valahogy megesik.

Van egy szándékom, valamire akarok jutni, nekiindulok. Ekkor valami közbejön. Szándékomat nem tudtam megvalósítani. Semmi különös. Többnyire másként alakul, mint terveztük. Végül az lesz, ami kijön belőle: *eventus*, *event*, az esemény, egy meglepetés. Az esemény az, ami a szándékok, körülmények, cselekvések és közbjátékok zűrzavarából kijön. Ezért is csak később értjük meg a jelentőségét. Az adott pillanatban a történés túl- vagy alulértékelt. Egyáltalán szóra érdemes? Események strukturálják az életet és alapozzák meg a tapasztalatot. Az ember elbeszéli az életét, számba veszi eseményeit, és egymásra vonatkoztatja őket.

A legtöbb esemény azonban nem érint, vagy alig veszek tudomást róluk. Minél inkább érintenek és rám tartoznak, annál harsányabbak jelentésük sokaságában. Különböző nézőpontból, a későbbi események fényében mindegyre másként látszanak. Mondanak nekem valamit. Nem tudom, mit. A datívban álló én jelentést keres. Az értelme mégis meghatározatlan marad. Kemény magvukban, a „megtörtént” események *factum brutum*aként áthatolhatatlanok. Csillognak, de nem a képzeletemből erednek. Előfordulnak, esetek, adottságok, adatok, amelyek jelentenek számomra valamit, mivel velem – datívban – estek meg, akkor is, ha nem voltam közvetlenül részesük. Gyakran csak jóval később értesültem róluk. Az „ez történt velem” mondat többértelmű. Megegett velem. Ámde: egy balesetet okoztam, elkövettem valamit. Az emberi élet a datív többértelműségében áll. Cselekszünk, megesik velünk valami, és a kettőt nem lehet élesen elválasztani. Csinálunk valamit, és melléfogunk. Megyünk, és közben jól vagy rosszul megy nekünk. Vagy így megy. Hogy miként áll, a tényállás, a megragadó állításai hozzák szóba. Így állnak elő, vélték a sztoikusok, a nyelvtani esetek. A kívánt kifejezések egyenesen vagy rézsút kerülnek szóba. Rézsút, srég, oblique, indirekt a datív.

A barátaim nem akarnak elengedni engem (közvetlen tárgy). Nekem ebből elegendem lesz. A datívban álló személy a történésben közvetetten részt vesz, érinti és viszonyul hozzá. Valamibe beleütközöm vagy megesik velem. Valami esetleges, egy véletlen megindít, engem illet, közről érint. A datív, az adottság esete, véletlen, kontingens: „érintő”. Nem így kellett történnie, mégis megegett. A személyt érinti valami, elszenved valamit és viszonyul hozzá. Azt mondja: Velem itt valami történt.

Elindulok, de nem tudok magammal tartani. Nekem ez túl gyors. Ilyen gyorsan nem tudok elbúcsúzni! Valami történt. A személy datívban részes benne és ítél az eseményről. Objektív és szubjektív, egy dátum, ami adott számomra, latinul *datum*, aminek eredője *dare*, adni. Kítől? Az eseményt „az” adja. A véletlen lenne az, akitől kapom? De ez csak a meg személyesített esemény. Nekem jut vagy nekem tűnik fel és jut eszembe. És amint továbbmegyek, emlékként a poggyászsom része. Elmegyek, de nem szabadulok meg tőle.

Szokásos módon

Szokás szerint minden megy a maga útján. Abból indulok ki, hogy ez a nap más napokhoz hasonlóan hétköznap lesz. Megszokás lett úrrá az életemen. Berendezkedtem, lakást vettem benne. Kiismerem magam, nem kell kérdeznem és keresnem. Az utak bejártattak. Eleget jártam rajtuk, járatossá váltam. Uralom a hétköznapot. Ez erőt takarít meg. A szokás tehermentesítést és kontrollt jelent. De az élet unalmassá válik. Mindig ugyanaz. Még a hétköznap megszokítása is rutinná válik.

A megszokás hullámzó kedélyállapotom támasztéka. A lakásban vagyok otthon. Itt jól vagyok. A megszokás a tartósság és állandóság érzetét adja. A megszokás dologiasítja az életet. Események jönnek és mennek, a dolgok is csak átmenetileg maradnak, de láthatóan és viszonylag szilárdan. Rábízom magam arra, hogy minden így megy tovább, hogy minden lényegében olyan marad, mint eddig. Természetesen a szomszédok ki- és beköltöznek. Egy megszokott jövés és menés a szélen. A megszokás úrrá lesz a változásokon, ha nem túl hirtelen és halmozottan következnek be. Mert akkor nem bír velük.

A világ azonban történet, történés. Megesik. A felindulástól szédelegve mennék keresztül az életen, ha minden rám tartozna, ami a környezetemben történik, ha állandóan a kibontakozásban és tönkremenésben élnék. A megszokás tompítja az eseményeket. A legtöbb így egyáltalán nem ér el hozzám. Ami elér, nevet kap és jelentést, értelmezésre kerül, és ezáltal hatástalanítva lesz. A megszokás formát ad nekik, és így átviszi őket a szokásos körébe. Itt kapcsolódnak az erkölcsökhöz és szokásokhoz, a társadalomhoz, a kultúrájához. Ha szinte minden megszokottként történik, a meglepő esemény rendkívülivé válik.

Helyénvalóan

Nem maradt más számomra, berendezkedtem az életben. A megszokásaimban élek. Benne szerte bútorok állnak, modernekek, újonnan vásároltak, használtan vásároltak, családi örökségből valók, amiket nem volt szívem kidobni. Egyáltalán nem könnyű megszabadulni a megszokástól.

Csak fokozatosan rendezkedek be. Kezdetben a szülők voltak azok, akik a gyerekszobát, akárcsak az egész lakást berendezték. Egy berendezkedésbe nővök bele. Aztán következik az oktatás az iskolában. Itt is, miként ott, valamire irányítanak. Megtanulom, mi helyes és mi téves, és ezenközben megtanulom magamban elrendezni és magamat irányítani, gyakran az oktatással ellentmondásban. Az ítélőerő és ízlés képzése megint csak datívban történik. Elém adják, de aztán én vagyok az, akinek (datív) valami tetszik és ízlik. A nyelvek jól esnek, a matematika nehezemre esik. És így tovább.

Ámde milyen irányt vegyek, ha hazulról nekiindulok? Elrugaszodom onnan, de a hátam mögött a régi oktatás áll. A szülők, a tanítók útravalóként dugták a hátizsákomba, anélkül, hogy kérdeztek volna. A származásomtól nem tudok elszakadni. Hátulról követ engem, és nem ereszt ki a kezéből. Csak a közbenső helyzet marad számomra. Ha egyenesen indulok, datívban mozgok, a múlthoz és a jövőhöz képest tévesen.

A nevelés hozzászoktat az áthagyományozott kultúrához. Ettől az irányultságtól el tudok térni. De mindennemű útravaló nélkül a származásomból nem jutnék tovább. Eredet nélkül nincs felkerekedés és elmenés. És nincs eredet, ami ne lenne közvetett módon folytatva a felkerekedésben és elindulásban.

A kicsiben meglévő megszokásokhoz hasonlóan a kultúra is különböző eseményekből sző olyan mintázatot, amelyet közönsnek és jelentősnek érzékelnek. Ezek mélyen a múltba érnek: háborúk, legendás személyek, költemények, dalok, egy nyelv dialektusai, amik életformákban és tartásokban csapódtak le. És megint csak csillámlanak a fontos események, ahogy a mindenkorai megvilágításban mindig másként jelennek meg.

A jövés-menésben az érkezők a maguk véleményeit, szokásait, kultúráját hozzák magukkal. Hogyan rendezkedem be velük? Nem megy kölcsönös előzékenység nélkül. Minden kultúra teremt egy teret, amelyben a másik szerepébe bújhat, és így maga is a megérkező

elé tud menni. Az üdvözlésben az irányváltás játéka van megalapozva, ami a menéssel való együttthaladás a jókívánság melléadásának és a jövés az ajtóküszöbön keresztül kísérés formájában történik. A búcsúüdvözet ad – datív – valamit az elindulóknak az útra, az üdvözlés a beérkezőnek a megérkezés és szíveslátás érzését adja.

Örökösök

El akarok menni és itt ragadok. Maradásom a megszokás. A kultúra készítette elő. Mindennek megvan a helye és a címkéje. Mindenki a bejárt utakon halad. Hol lehet kijutni? Sehol egy rés. Hol a vészkijárat? Minden előre adott és előre elkészített. A datívot nem hagyják a véletlenre. Az állam, a gazdaság, a technika és magam is megpróbálom helyettesíteni. Nem énekelek már. Hagyom, hogy mások énekeljenek nekem. A kultúrát elem adják élvezetre, fogyasztásra. Közvetlen tárggyá válik. Felfalom a kultúrát. Nem erősít meg. Mert nem egy tevékenység során képződik. Az útravaló nem tart sokáig, ám egyre követelőbbé válik: hogy felfald, amit zsebedbe dugtam; hogy megjegyezd, amit veled adtam!

A kioktatásból túltelten veszendőbe megy számomra a kultúra. Nem tisztellem már, és kötetlen vagyok. Elindulhatnék. De hiányzik hozzá az erő. A bőségben el vagyok vágva az eredettől, a tradíció erejétől. Elárvultam. A görög árva szó, *orfánosz*, angolul *orphan*, a német *Erbe*, az örökség szóval rokon. Az örökösre örökség vár. Ám mindenekelőtt elveszti szüleit és vagyonukat. Az örökség feltételezi a hagyatéktól való elválást, a folyamatos megszakadást. Nem tudok mit kezdeni az örökséggel. Az adomány megvonja magát tőlem. Hogyan tehetem sajátommá? Még ha az örökös a szülei házába is költözik, előtte szellőztetnie és festetnie kell, egy s mást kidobni, vagy tovább ajándékozni, átalakítani a berendezést. Talán csak egy csészét tart meg, mert ebbe bele lett töltve minden emléke.

A szakadás szerencsés esetben elszakadássá válhat, megindulássá, és annak újra megtalálásává, amit az ember hátrahagyott: a hagyatékot. Az örökség nem a dolgok, hanem az elháríthatatlan emlékek, amelyek beszélni kezdenek, ha beáll a csend. Előbb nem hallok őket. Az emlékek akkor jönnek elő, amikor megindultam. Hátról kerülnek előm.

Kezdetől datívban vagyok. Engem, mondják, megajándékoztak az élettel, minden további esemény alapvető adottságával, a születés dátumával. Ezt mindenkinek dokumentálják. Az élet datívja egyaránt passzív és aktív. Velem történt valami. Engem megszólítottak, érintett, részes, talán vétkes is vagyok. Jártam, és valamiben jártassá váltam. Mentem, és ennek során valami mellé ment. Hogy megy nekem? Elmegy; olykor gyámolítottnak érzem magam. Ha nem vigyázok, mindent a kezem ügyébe adnak.

Események, véletlenek nem kontrollálhatók. Ezért lehetőleg igyekezzünk kikerülni őket. Legalább utólag, az értelmezés révén legyenek nekünk alávetetté. De egyetlen értelmezés sem kimerítő. Mindig marad egy értelmezhetetlenül maradó rész. Egyszerűen megesett. A jövőre nézve a megszokás óvjon meg tőle. A megszokás gyakran nem egyéb, mint egy ritualizált, az ismétlés révén lekoptatott esemény; olyan, mint egy ünnep.

Valami történt. Ott voltam. Velem esett meg. Mit jelent ez? Nem tudom. Meglehet, hogy csak késve érint. Valami történt. Nem voltam ott. Mégis megmozgat az esemény, és mond nekem valamit. A datívnak van ideje. Így események a múlt mélyéből merülnek fel. A jelen körülményei hozzák izzásba őket. Hátról kerülnek elő. Mit mondanak nekem?

Mondani, jelenteni, adni, elvenni; valamit csinálnak és személyekre vonatkoznak datívban. A régi történetek nem mondanak, nem jelentenek nekem semmit. Még nyomatékkal sem lehet közelebb hozni őket hozzám. A személy kivonja magát a csinálás és előállítás közvetlenségéből. Még annak, hogy adnak, sem megfelelő az elvenni. Az ember magával viszi azt, amit nem adtak, és a neki adottól nem tud megszabadulni. Csak alig van hatalma az embernek önmaga fölött. Valaki ad nekem valamit. De hogy mit vettem el belőle, csak később derül ki. Datívban vagyok.

A kultúra az örökséget ápolja. Hozzám közelebb akarja hozni. De nem mond nekem semmit. Elárvult, eloldott vagyok, aki elment. Amit meg kellene tartanom, lefoszlik rólam. Az elemózsia nem ízlik. Elveszttem az irányzékot. A véletlen máshová vet. Mi marad?

Mi marad az emlékezetemben? Éppoly kevésé ellenőrizhető, mint az események. Feltolul. Emlékek jönnek elő, és nem lehet tőlük szabadulni. A hátizsák nehezebb lesz. Hogyan lehet a terhen könnyíteni?

Táncolni

A kultúra szó eredete a latin *colere*. Ez a paraszti tevékenységet jelöli, a föld művelését, bevetését, kezelését, kultiválását. Kemény munka. Velejében bizonyára forgolódást, mozgást jelent. Amikor a forgolódás fokozódik, nehézsége lefoszlik, az ugrás során pillanatokra elhagyja a talajt; ha a mozgás ritmikusan önállósodik, táncná válik.

A hétköznapiakban a mozgás korlátozott. A megszokás teszi. Mindig ugyanaz, minden rögzített; a nyelv, a jelentés, az értelem, egy lakás bútorzata, megbízható, de nehézkes. Egy s mást még ide vagy oda lehet tolni. Ám ekkor zene szólal meg. A bútorokat félrehúzzák, helyet csinálnak a táncnak. Ami merev volt, hajlékonyá válik. Az ellen- és szembenállások feloldódnak, mintegy maguktól ízesülnek: *rhythmosz* és *melosz*. A szavak hajlékonyá válnak és rézsút érnek hozzám. A nyelvtan flexióról és deklinációról beszél. A laza húrok megfeszülnek (*tonosz*) és hangokat hallatnak. Egyszer csak hangzóvá válik a nyelv. Hangok válnak hallhatóvá. Testek rezonanciatestekké válnak és mozgásba jönnek. A zene (*tonosz*, *melosz*, *rhythmosz*) folyékony forma, ízesülés: „artikuláció”, oldódás és feszülés, feloldódás az eseményben. Megecsik.

Az élet könnyebbé válik, lendületesebbé, intenzívebbé. A zenében és táncban elvész az oktatás erőszakossága, a kultúra általi kolonizáció, az örökség súlya, a történelem terhe. Az élet datívban: táncolok, és a tánc velem táncol. Involvál, magával von az örvényébe. Jót tesz velem. Jól vagyok.

A megszokott maradásban vagyok, de a házacsán kívül. Nem megyek, lépéseket, ugrásokat teszek. A húrok magasra hangoltak. A búcsúzás és az üdvözlés körtáncot képeznek. Hol az eredet, hol a jövő, a kezdet és vég? Hangok, hangsorok, hangsúlyok hullanak a testekbe, és felrázzák a tagokat, egyenesen és ferdén. A tánc: felfokozott élet (Curt Sachs) datívban.

Dobog a szív. Emlékek merülnek fel. Mi történt? A datív érzelemmel itatja a memóriát és emlékké alakítja. Avagy fordítva van: a memóriába fakult emlék újra megelevenedik? Az előrehaladás csatlakozást talál a múlthoz. Az örvénylő tánc – vortex, mondja Ezra Pound – a jövetelt és az elmenetelt magával rántja, és mindkettőt egyszerre minden irányba kivetí – minden rendben – magából; gabalyodás és kioldás egyben, rövid idejű maradás a jövés és menés számára.

Az örökség nem áll az árva rendelkezésére, hanem rá esik. Ajándékba kapja, megkínálják. A kínáláshoz az edényt meg kell dönteni, ferdén kell tartani. Datív: nekem kínálják; nem tudom, mit, nem tudom ízleni fog-e, avagy nem. Az események rézsút esnek az életbe és a nyelvbe. Kinek köszönhetem őket?

Felhangolt állapotban – végre hallani hangokat! – hálataltté válunk. A hála, a köszönet egy ajándékra adott válasz. Nem tudom másként viszonzni. Csak a köszönet marad nekem. A köszönet személyt keres. Kinek köszönhetem azt, ami megtörtént? Ki idézte elő az életemet: a véletlen, a sors, egy isten? Hála Istennek, sok minden nyitva marad.

A Tánc és a Zene – az Emlékezet leányai a görög mitológiában – tárgyaktól mentes teret teremtenek. Khórosznak, kórusnak nevezték ezt. Ebben a kitöltött üres térben esik az árvára örökrésze. Véletlen, szerencsés eset, harmadik eset, datív. ■ ■ ■

Tillmann J. A. fordítása

Hannes Böhringer (1947) a kortárs német filozófiai gondolkodás jelentékeny alakja. A düsseldorfi, a kasseli és a braunschweigi művészeti főiskolákon tanított, és vendégprofesszor volt az Egyesült Államokban, Párizsban és a Magyar Képzőművészeti Főiskolán is. 1989-ben Moholy-Nagy-díjat kapott. Magyarul eddig négy könyve és számos írása jelent meg. Könyvei, írásai: <http://www.c3.hu/~tillmann/forditasok/forditasok.html>; <https://forditasokhb.wordpress.com/>